

Premiera prve slovenske (baročne) opere *Belin* J. F. Zupana in A. F. (p. J. Damascena) Deva

Dolgo ali kar več kot dve stoletji (1780) je veljala prva slovenska (baročna) opera skladatelja Kamničana Jakoba Frančiška Zupana (1734–1810) in libretista Tržičana Antona Feliksa Deva (patra Janeza Damascena) (1732–1786) za izgubljeno. Dokler je ni l. 2008 v fragmentih našel slovenski skladatelj, muzikolog, glasbeni pedagog, orglavec, čembalist in založnik **Milko Bizjak**. Ta jo je revidiral, notografiral in vse pripravil, da je po vseh teh stoletjih in desetletju postala uporabna za

sodobno izvedbo. Tako je delo, ki so ga vsa ta desetletja novodobni slovenski muzikologi imeli za izgubljeno, otel pozabili. V izvorniku nosi delo oznako *opereta*, kar pa glede na tedanjo rabo besede pomeni že pravo, a po obsegu kratko *opero*, torej nedvomno péto glasbeno odrsko delo.¹ Sicer pa sta najmanj dva ugledna slovenska muzikologa (D. Cvetko in J. Sivec) že dolgo časa dvomila o tem, da je omenjena prva slovenska baročna opera izgubljena. Zato je davna konstatacija (drugega, J. Sivec) zdaj s premiero Zupan-Devovega *Belina* (Ljubljana, 30. sep. 2018) več kot kronana z zdajšnjim odkritjem: »Vsekakor zdaleč najpomembnejši plod preporodnih prizadevanj na glasbenem področju je prva slovenska opera. To je 'Belin', ki nosi v izvorniku pravzaprav oznako opereta, kar pa glede na tedanjo rabo besede pomeni že pravo, a po obsegu kratko *opero*, torej nedvomno v celoti péto glasbeno odrsko delo. Besedilo 'Belina' je kot nekakšno 'festa teatrale' spesnil za priložnost nastavitve novega kranjskega deželnega glavarja Franca Lamberga diskalceat² Janez Damascen Dev, ki je imel stike s Zoisom.³ Objavljeno je bilo leta 1780 v almanahu 'Pisanice', uglašil pa ga je isto leto ali neposredno za tem Jakob Zupan (Suppan), 'Ludi et Chori Ma-

¹ Sivec Jože, *Dvesto let slovenske opere*, Ljubljana, 1981, str. 9.

² Bosonogi avguštinec (katoliški duhovnik).

³ Slovenski podjetnik, fužinar, literarni mecen – baron Žiga (1747–1819).

gister Kamnecensis, egregius Compositor et Musicicus', kot se je o njem pohvalno izrazil oče Marko Pohlin.⁴ Ali so 'Belina' uprizorili, ni izpričano, bržkone pa ga Zupan ne bi komponiral, ko bi ne imel možnosti za izvedbo. Žal se glasba prve slovenske opere ni ohranila⁵ in o njej lahko le domnevamo na podlagi libreta, doslej znane Zupanove ustvarjalnosti in tedanje glasbene situacije pri nas. Libreto zajema mitološko snov in se razločno zgleduje po Metastasioju,⁶ čigar operna besedila so veljala v tistem času že za staromodna, a so jih v svetu – navadno že v novejših predelavah – še uporabljali. Osnovna zgradba Devovega libreta, ki obsega (le) tri prizore z vrsto arij in recitativov, enim zborom in sklepnim ansamblom, je baročna. To nas nagiblje k misli, da je morala biti precej baročna tudi glasba, kar pa seveda ni nujno. Spričo poznega datuma nastanka opere in stilne usmeritve nekaterih Zupanovih cerkvenih kompozicij kakor tudi repertoarja ljubljanskega gledališča je možno, da so se v glasbi 'Belina' vsaj deloma uveljavili že klasicistični vplivi. Nedvomno se zdi naslanjanje na baročni vzor, ki pa je v pogledu besedila nesporno, dokaj nenavadno, ker je v protislovju z bistvom prosvetljenstva, ki mu je bil patetični in aristokratski barok nasproten. Tako kaže, kot da sta se tu teorija in praksa slovenskega prosvetljenstva razhajali oziroma da umetnostna naziranja odločujočih osebnosti in ustvarjalcev še niso bila razčiščena.⁷

Zgodba oz. libreto se dogaja na Rodarskem otoku: nimfe⁸ priplujejo na otok, da bi na oltarju opravile obredne daritve v čast bogu Sonca – Belinu. Že začeti obred jim prepreči Burja (veter), ki od njih zahteva, naj častijo njega in naj njemu darujejo. Ker nimfe tega nočejo, se Burja maščuje z bliski, gromom in ognjem ter pomori vse rastlinje. Nimfe se razbežijo. Tedaj se prikaže njihov rešitelj – bog Sonca Belin, ki prežene Burjo in spet oživi ves otok. S hvalnico nimf se opera konča.⁹ Na prvi od treh (napovedanih) premier, v nedeljo, 30. sep. 2018 (potem pa še 1. in 14. okt. 2018), so v veliki alias *Tomčevi dvorani ljubljanskega Zavoda sv. Stanislava* (opero je kot javno produkcijo ob ignoranci vse preostale profesionalne glasbeno-gledališke srenje prevzela ena od slovenskih javnih glasbenih šol, *Glasbena šola Ljubljana Vič - Rudnik*, ki ima v svojih vrstah enega najmočnejših solopevskih oddelkov v državi): *Belin (Sonca)* sta bila tenorista Igor Golob in Blaž Fabijan,¹⁰ *Burja (hud veter)* je bil basist Matej Prevc (Simon Podjaveršek), *Sejvina (Ceres)* sta bili sopranistki Beti Bratina in Manca Kos, *Rožnecvitarci (Flori)* sta bili še drugi dve

⁴ Slovenski pisatelj – Anton, oče Marko (Pohlin; 1735–1801).

⁵ To je veljalo le do 2008, ko je parte in (delno) partituro odkril Milko Bizjak (op. pisc., FK!).

⁶ Italijanski pesnik in libretist – Pietro (1698–1782).

⁷ Sivec J., prav tam, str. 9–10.

⁸ Grška nadnaravna ženska bitja: driade, najade, nereide in oreade.

⁹ (Ur. Henrik Neubauer.) Gledališki list opere *Belin*. Ljubljana: Glasbena šola Ljubljana Vič - Rudnik, 2018.

¹⁰ Na prvem mestu navajam soliste, ki so nastopili na prvi premieri, na drugem alternacije.

sopranistki Ana Novak in Živa Potočnik, *Sadjanki (Pomoni)* pa še altistki Nina Mulej in Eva Godina; odrski pomočnici (pomočnika) pa še plesalki Valentina Benkič in Neža Ana Goričar ter dijakinje Baletne šole KGBL. Obdelavo libreta in ureditev partiture je naredil prvi od dveh glavnih protagonistov Milko Bizjak, režiser in koreograf (pa še kaj) je bil dr. Henrik Neubauer. Dirigent orkestra *Cantabile* (v vrsti 17 glasbenikov so bila seveda na prvem mestu godala: od violine, viol in violončel do kontrabasa; dva clarina = predhodnika današnje trobente, timpana v C in G (+ tolkala) in čembalo je igral Marjan Grdadolnik; čembalistka pa še Veronika Fridrih (Martina Okoliš). Orkestrski koncertni mojster – prvi violinist je bil Matej Avšič. Asistentki režiserja, pevski mentorici in inšpicientki sta v tej predstavi Katja Konvalinka in Barbara Nagode. Scenograf *Belina* je Andrej Stražišar, kostumografka Nada Slatnar in korepetitorica Irina Milivojevič. Oblikovanje videa in lučni mojster so bili verjetno nekateri od že navedenih (NN), izdelavo scene je opravil Teater, d.o.o.

Zgledne, komaj enourne predstave omenjeni (bolj ali manj ljubiteljski) izvajalci niso motili: z vsem svojim znanjem so opravili slogovne baročne posege v libreto, glasbo in ostale glasbeno-gledališke elemente. Opera je tako doživela oživetev iz davnine, četudi izvajalci niso imeli na voljo vseh mogočih profesionalnih (tehničnih, gledaliških) (z)možnosti. V prednosti je bila glasba in teater, v tem primeru je bila torej tista, ki je nastala komaj nekaj časa (1790) z doslej prvič omenjenim Janezom Krstnikom Novakom in njegovim *Figarom*. Četudi povsem za tedanjima evropskima glasbenima barokom in klasicizmom, za katerima je očitno zaostajala tedanja slovenska glasbena (re)produkcija, pa vendarle zdaj »svojo« (prvo slovensko) baročno opero imamo. V tem projektu je treba posebej omeniti navezo Bizjak-Neubauer; zagotovo oba najbolj zaslužna, da je omenjeni projekt več kot uspešno za nami. In to kljub temu, da so imeli vsi po vrsti in ves čas pred in za seboj številne nasprotnike; tudi iz profesionalne ozke muzikološke stroke. Ta zagotovo v tem pogledu ni odigrala svoje profesionalne in pokončne drže. Enostavno se je je treba sramovati (<https://milko-bizjak> in <http://www.youtube.com/watch?v=Pm8qkuHvhSU&t=786a>).